

Examenvragen 2010-2014

Duitsland (1900-1945)

Opgave 1 (H 2010 1)

Gebruik bron 12.

Deze anekdote komt uit de catalogus van een tentoonstelling in Duitsland over de Jodenvervolging tussen 1933 en 1945. De makers van de tentoonstelling hebben hun expositie "Ein offenes Geheimnis" (een openbaar geheim, iets dat iedereen weet, maar waarvan iedereen doet alsof het niet bestaat) genoemd.

Naar aanleiding hiervan kom je tot twee uitspraken:

- 1 In deze anekdote komt het begin van de openlijke Jodenvervolging in Duitsland goed naar voren.
- 2 Deze anekdote geeft het thema van de tentoonstelling "Ein offenes Geheimnis" goed weer.

Ondersteun beide uitspraken met de bron.

bron 12

In Duitsland wordt op 1 april 1933, direct na de machtsovername door de nationaalsocialisten, een boycot van joodse winkels georganiseerd. De heer Lazarus uit Oldenburg vertelt hierover

Er stonden voor onze winkel op de weg twee SA-mannen met een groot bord waarop stond "Duitsers, koopt niet bij Joden!"

Maar het was koud, het was april en toen zei mijn moeder: "Mannen, willen jullie een kop thee hebben?" Zij zeiden "Ja". Toen hebben ze het bord neergezet en zijn met ons naar boven gegaan in de keuken, in uniform, en hebben een kop thee gedronken en zijn weer naar buiten gegaan.

"Duitsers, koopt niet bij Joden!", dat was nu eenmaal de mentaliteit.

Toelichting

SA: de knokploeg van de NSDAP, de Duitse nationaalsocialisten

Opgave 2 (H 2010 2)

Gebruik bron 9.

Het Johanneum-gymnasium werd opgericht in 1529 en bestond in 1979 vierhonderdvijftig jaar.

Stel: Je schrijft voor een boekje ter herdenking van dit jubileum een artikeltje over de geschiedenis van de school tijdens het nationaalsocialisme en je vindt deze brief. Je komt tot de conclusie dat in 1936, drie jaar na het aan de macht komen van de nationaalsocialisten in Duitsland, het nationaalsocialisme nog niet volledig is doorgevoerd in de school.

Licht je conclusie toe door:

- met twee voorbeelden uit de bron uit te leggen dat op de school het nationaalsocialisme nog niet volledig is doorgevoerd en
- beredeneer dat de politieke voorkeur van de conciërge zijn betrouwbaarheid als bron voor jouw conclusie vergroot.

Gebruik bron 9.

In de bron komt een kenmerk naar voren van het leven in een totalitaire staat.

Leg dit uit met een voorbeeld uit de bron.

bron 9

Op 10 november 1936 schrijft de conciërge van het Johanneum-gymnasium in Hamburg een brief aan de leiding van de Hitlerjugend, de nationaalsocialistische jeugdbeweging in Duitsland. Daarin zegt hij

Als conciërge van het Johanneum gymnasium zie ik elke dag dat de verhouding tussen joden en de Hitlerjugend nog niet aansluit bij de doelstellingen van de Hitlerjugend. Gelukkig zijn de joden aan hun uiterlijk te herkennen, anders zou je denken dat er op deze school helemaal geen joden zitten. Want ik moet helaas melden dat het gedrag van de niet-joden werkelijk beschamend is. In plaats van het joodse gespuis te mijden en te minachten, worden de joden zo kameraadschappelijk behandeld dat elke oprecht nationaal-socialist er van moet kotsen. De braakneiging wordt nog sterker wanneer men ziet dat bij klassenfoto's de *Hitlerjungen* en de joden eensgezind naast elkaar staan, alsof het rassenvraagstuk niet bestaat! Als ik een foto te pakken krijg, zal ik deze opsturen. Bovendien is het bekend dat een lid van de HJ (Hitlerjugend) bijna dagelijks een jood thuis ophaalt, om samen met hem naar school te gaan.

Opgave 3 (H 2012 1)

Gebruik bron 14.

Uit deze bron kun je concluderen dat Joseph Roth:

- 1 een oorzaak van het succes van het nationaalsocialisme in Duitsland beschrijft en
- 2 beschrijft dat Duitsland in 1934 op weg is een totalitaire samenleving te worden.

Ondersteun beide conclusies.

bron 14

Op 6 juli 1934 verschijnt in het *Pariser Tageblatt* een artikel van de Oostenrijkse schrijver Joseph Roth. De titel is: "Het Derde Rijk, filiaal van de hel op aarde". Het artikel beschrijft de nationaalsocialistische heerschappij in Duitsland:

Sinds zeventien maanden zijn wij eraan gewend geraakt dat er in Duitsland meer bloed wordt vergoten dan de kranten drukinkt hebben om hierover te berichten. Het is waarschijnlijk dat de baas van de Duitse drukinkt, minister Goebbels, meer lijken op zijn geweten heeft dan hij journalisten tot zijn beschikking heeft, met het doel het grootste gedeelte van de doden dood te zwijgen. Want men weet dat de taak van de Duitse pers er in bestaat niet de feiten openbaar te maken maar ze te verheimelijken; en niet alleen leugens te verspreiden maar ze te suggereren. Nog nimmer sinds er op deze aarde wordt gelogen, heeft een leugenaar zoveel sterke luidsprekers tot zijn beschikking gehad. Maar ook nog nimmer werd het deel der wereld, dat nog niet in de nacht der dictaturen is verzonken, dermate verblind door de rode hellegloed van de leugen, versuft en verdoofd door het gebrul van de leugen als heden.

Opgave 4 (H 2013 1)

Gebruik bron 12.

Het verhaal van Emmy Bonhoeffer speelt zich af in nazi-Duitsland.

Leg dit uit door:

- twee kenmerken van het nationaalsocialisme in Duitsland te noemen en
- bij elk kenmerk een passend voorbeeld uit de bron te geven waaruit dit kenmerk blijkt.

bron 12

Na de Tweede Wereldoorlog vertelt Emmy Bonhoeffer hoe haar zwager in 1938 in Duitsland bijna wordt opgepakt:

Ik weet nog hoe de man van mijn zus Lena, toen hij na de Kristalnacht (de nacht van 9 op 10 november 1938 waarin de Duitse nationaalsocialisten Joodse winkels, synagogen en andere gebouwen vernielden) 's morgens de trein nam naar zijn kantoor in de stad en de synagoge zag branden, bij zichzelf mompelde: "Dit is een belediging voor een beschaafd volk, een belediging voor de beschaving." Onmiddellijk draaide een meneer die voor hem zat zich om en toonde hem zijn partijinsigne en legitimatie. De man was lid van de Gestapo (de geheime politie), en mijn zwager moest hem zijn papieren laten zien. Hij moest zijn adres opgeven en kreeg het bevel zich de volgende ochtend om negen uur bij het partijbureau te vervoegen. Toen mijn zwager die avond thuiskwam, vertelde hij mijn zus wat hem overkomen was, en ze zei: "Had je je mond niet kunnen houden? Wat zal er nu gebeuren? Ze zetten je nog in het concentratiekamp!" Hoe hij zich eruit heeft gekletst, weet ik niet, maar voor straf moest hij de rantsoenkaarten voor zijn woonwijk aan het begin van iedere maand op alfabet leggen en uitreiken.

Opgave 5 (H 2014 1)

Gebruik bron 7.

Een conclusie:

Het rapport van Geist laat zien dat Hitler de appeasementpolitiek gebruikt om zijn buitenlands-politieke doel te bereiken.

Ondersteun deze conclusie door aan te geven:

- (zonder bron) wat de appeasementpolitiek inhoudt en
- (met bron) wat de bedoeling van Hitler is en
- (met bron) dat hij de appeasementpolitiek gebruikt voor dit doel.

bron 7

Op 13 april 1939 spreekt de Amerikaanse consul Raymond Geist met de Duitse generaal Franz Halder. Geist schrijft in zijn verslag:

Berlijn, 13 april 1939

Ministerie van Buitenlandse Zaken, Washington, 247, 13 april, 5 p.m.
Strikt geheim

Afgelopen nacht heb ik een vertrouwelijk gesprek gehad met de chef van de Duitse generale staf over de politieke situatie in Europa. Ik heb de generaal een duidelijk en niet mis te verstane uiteenzetting gegeven van onze ideeën over de recente gebeurtenissen in Europa. Hij leek zeer bezorgd over de mogelijkheid dat de Verenigde Staten, als de oorlog uitbreekt, hun gewicht in de strijd gooien aan de kant van de mogelijke vijanden van Duitsland. Hij zei dat het Duitse leger onder alle omstandigheden Hitlers programma van internationale actie en onderhandelingen zou volgen. (...)

De generaal zei dat Hitler tot doel heeft voor Duitsland voldoende levensruimte te verkrijgen, zodat het land zelfvoorzienend is op het gebied van grondstoffen en voedsel. Hij zei dat Hitler zijn pogingen niet zou opgeven om dit te bereiken. Hij gelooft dat Hitler en zijn nationaalsocialistische regime zouden terugtreden als dit was bereikt. Hij zei dat Hitler hoopt dat de westerse democratieën een realistische kijk ontwikkelen op de positie van Duitsland en dat zij zich niet zullen bemoeien met de Duitse plannen voor Oost-Europa. Maar sinds Engeland en Frankrijk diplomatieke acties ondernemen om Duitslands oostelijke expansie te verhinderen, richtte Hitler zich weer op het Westen. De generaal suggereerde dat als Duitslands expansie in het oosten wordt gedwarsboord, Hitler zich gedwongen ziet de tegenwerking in het Westen te beëindigen.

Opgave 6 (H 2014 1)

Enige maanden na dit rapport (*zie bron 7*) valt het Duitse leger Polen binnen en breekt de Tweede Wereldoorlog uit. De opstelling van de Sovjet-Unie maakte dit makkelijker voor Hitler.

Leg dit uit.

Opgave 7 (H 2014 1)

Gebruik bron 8.

Uit de bron blijkt dat Himmler een nationaalsocialist is.

Noem drie kenmerken van het nationaalsocialisme **en** geef bij elk kenmerk telkens aan waardoor dat kenmerk in de bron naar voren komt.

bron 8

Op 28 oktober 1939 schrijft Heinrich Himmler, de leider van de SS, de elitetroepen van Hitler:

Het oude spreekwoord dat alleen iemand die zonen en kinderen heeft in vrede kan sterven, geldt tijdens een oorlog en zeker voor de SS (...). Het grootste geschenk voor de weduwe van een man die gestorven is op het slagveld, is een kind van haar geliefde.

Tegen de burgerlijke wetten en gewoonten in, die misschien in andere omstandigheden waardevol zijn, is het een edele taak voor Duitse vrouwen en meisjes van de juiste bloedlijn om, zelfs buiten het huwelijk, niet lichtvaardig maar vanuit een diep moreel besef, moeder te worden van kinderen van soldaten die ten oorlog gaan en waarvan onduidelijk is of ze zullen terugkeren of zullen sterven voor Duitsland.

In de vorige oorlog besloten veel soldaten dat ze geen kinderen wilden verwekken gedurende de oorlog, zodat hun vrouwen niet in armoede zouden achterblijven na hun dood. SS-mannen, jullie hoeven je geen zorgen te maken, want wij zullen voor het volgende zorgen:

1. Speciale personen die ik zelf selecteer, zullen in naam van de SS de voogdij op zich nemen van alle wettige en onwettige kinderen van goed bloed waarvan de vaders in de oorlog omkomen. Wij zullen de moeders steunen en het onderwijs en de zorg voor deze kinderen overnemen totdat ze volwassen zijn, zodat de moeders en weduwen geen armoede of gebrek hoeven te leiden.

2. Na de oorlog, als de vaders teruggekomen zijn, zal de SS hen ruimhartig blijven ondersteunen.

SS-mannen en de moeders van jullie kinderen waar Duitsland op heeft gehoopt, laat zien dat jullie bereid zijn het leven van Duitsland te versterken, door jullie geloof in de Führer en voor het leven van ons bloed en volk, net zo dapper als jullie kunnen vechten en sterven voor Duitsland!

Opgave 8 (V 2010 1)

Gebruik bron 15.

Deze anekdote komt uit de catalogus van een tentoonstelling in Duitsland over de Jodenvervolging tussen 1933 en 1945. De makers van de tentoonstelling hebben hun expositie "Ein offenes Geheimnis" (een openbaar geheim, iets dat iedereen weet, maar waarvan iedereen doet alsof het niet bestaat) genoemd.

Naar aanleiding hiervan kom je tot twee uitspraken:

- 1 In deze anekdote komt het begin van de openlijke Jodenvervolging in Duitsland goed naar voren.
- 2 Deze anekdote geeft het thema van de tentoonstelling "Ein offenes Geheimnis" goed weer.

Ondersteun beide uitspraken met de bron.

bron 15

In Duitsland wordt op 1 april 1933, direct na de machtsovername door de nationaalsocialisten, een boycot van joodse winkels georganiseerd. De heer Lazarus uit Oldenburg vertelt hierover

Er stonden voor onze winkel op de weg twee SA-mannen met een groot bord waarop stond "Duitsers, koopt niet bij Joden!"

Maar het was koud, het was april en toen zei mijn moeder: "Mannen, willen jullie een kop thee hebben?" Zij zeiden "Ja." Toen hebben ze het bord neergezet en zijn met ons naar boven gegaan in de keuken, in uniform, en hebben een kop thee gedronken en zijn weer naar buiten gegaan.

"Duitsers, koopt niet bij Joden!", dat was nu eenmaal de mentaliteit.

Toelichting

SA: de knokploeg van de NSDAP, de Duitse nationaalsocialisten

Opgave 9 (V 2011 1)

Gebruik bron 14.

De nationaalsocialisten verspreiden vanaf 1938 de boodschap dat de Kristallnacht een uiting is van spontane volkswoede tegen de joden. Toon aan dat deze bron een bewijs hiertegen vormt.

bron 14

In de nacht van 9 op 10 november 1938 vinden in heel Duitsland aanvallen plaats op joodse winkels en synagogen. 30.000 joodse mannen worden opgepakt en naar concentratiekampen gedeporteerd. In de nacht van 9 november stuurt nazileider Goebbels het volgende telegram naar de afdelingen van de SA¹⁾:

Alle joodse winkels moeten onmiddellijk door SA-mannen in uniform worden vernield. Na de vernieling moet er een SA-wacht worden neergezet om erop toe te zien dat er geen waardevolle zaken ontvreemd worden (...).

De pers moet er bij worden gehaald. Joodse synagogen moeten onmiddellijk in brand gestoken worden, joodse symbolen moeten worden gered. De brandweer mag niet ingrijpen. Alleen de woningen van Arische Duitsers mogen beschermd worden. In ieder geval moeten de joden eruit, omdat in de komende dagen Ariërs daar in zullen trekken.

noot 1 de SA is de knokploeg van de NSDAP, de Duitse nazipartij.

Opgave 10 (V 2013 1)

Gebruik bron 13.

In deze tekst noemt Christabel Bielenberg verschillende oorzaken voor de opkomst van het nationaalsocialisme in Duitsland.

Noem twee van die oorzaken en geef bij elke oorzaak aan waarom deze kan leiden tot een dictatuur.

bron 13

De Engelse Christabel Bielenberg is getrouwd met een Duitse advocaat. Zij vertelt in een BBC-documentaire uit 1973 over haar leven in Duitsland:

Toen ik in 1932 naar Duitsland ging, was dat in een periode waarover je wel kunt zeggen dat de Weimarrepubliek stervende was, denk ik. Ze hadden de regering vervangen, iets wat praktisch om de drie maanden gebeurde, en de nieuwe regering regeerde al met nooddecreten. Ik denk dat de hele atmosfeer in Duitsland werd beheerst door grote armoede, dat lijdt geen twijfel; zelfs voor iemand uit Engeland, waar het evenmin erg goed ging, was dat overduidelijk. Er waren zes en half miljoen werklozen en elk weekeinde waren er politieke betogingen waarbij de nazi's en de communisten tegenover elkaar stonden. Iedere politieke partij had een militante vleugel, wat uiteraard een groot verschil vormde met Engeland, die marcherend door de straten trok. Nagenoeg elk weekend deden er zich schietpartijen voor waarbij doden vielen, enzovoort. Volgens mij was de gewone burger deze situatie meer dan beu, zodat hij reikhalzend uitkeek naar iemand die in staat was schoon schip te maken. Uiteraard waren er toen al noodwetten van kracht. Dat moest wel; ze maakten deel uit van de wetgeving, domweg omdat geen enkele regering, ik meen dat er in totaal zo'n achtenveertig politieke partijen waren, in staat was op basis van een meerderheid te regeren. Daarom waren die noodwetten er, klaar om gebruikt te worden door iedereen die daar zin in had.

Opgave 11 (V 2014 1)

Gebruik bron 13.

In 1933 groeit de macht van Hitler sterk.

Noem twee oorzaken van de groeiende macht van Hitler en geef bij elke oorzaak aan hoe deze in de brief naar voren komt.

bron 13

In 1933 ontvangt Irmgard Brester in Nederland een brief van haar Duitse familieleden waarin staat:

Nu zijn de vlaggen opgeborgen, het gejuich verstomd, nu komt de zware taak van de wederopbouw. Een regering die zo het vertrouwen van het volk geniet, krijgt dat vast wel voor elkaar. Maar daar hoort een ijzeren vuist bij. En Hitler zal moeten oppassen dat zijn beweging geen gevaar loopt. De communisten verbranden nu hun rode vlaggen, opeens willen ze ook nationaalsocialisten worden. Dat gaat natuurlijk niet. Eerst moeten ze een proeftijd van drie jaar in de concentratiekampen doormaken.

Hetzelfde geldt voor de sociaaldemocraten. Dagelijks hoor je van mensen die uit de partij gaan. Plotseling ontdekken ze hun nationaalsocialistische inborst. Dat in zulke perioden van strijd, die om leven of ondergang van een volk gaan, ook ontsporingen voorkomen, die excessen waar jij het over hebt, is niet goed te praten, maar wel te begrijpen.